

Zeitschrift: Il glogn : calender dil pievel : annalas per historia, litteratura e cultura romontscha

Band: 10 (1936)

Artikel: Cunterbanda : duas Brustgas militaras

Autor: Nay, Sep M.

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881260>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 02.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Cunterbanda

Duas Brustgas militaras da Sep Mod. Nay.

Jeu seregordel aunc, ch'in era in buteller, tgei fiasta che quei fuva mintga ga, cura che nossa milissa haveva ded ir in bi di d'atun a far siu cuors de repetiziun. Ils mats mavan en roschas e trops en lur uniformas spir nuvs tarlischonts; ils tamburs devan ina schumbrada tra'l vitg; enqualin, empau s'entardaus, festginava e deva peis de satiuer ils camerats, che la gamella si dies della „caura“ cumpignava ils pass digl um cun in furtinus tic tac, tic tac. Las femnas e mattauns, alarmadas dalla rueida, vegnevan sin lautget u arvevan las finastras. Nus buobs calzeravan in toc cun la schuldada, empruond ded ir el pass e stendend la comba. Ils milissers pernevan si lev ed eran d'ina luna sc'ina bial'aura, miravan si per las finiastras, e lur sgnoccas e risadas vegnevan sco l'aua dil tgiern-fontauna. Mo las mattauns fuvan era nuota maufras e devan frestgamein tècca-tunsina als schanis, sch'ei vegneva onz da gries.

„Dieus pertgiri bialas, e teni bein casa denton, nevel!“

„Saver grau, saver grau, cheu va ei nuota sutsura senza vus, fagei quen!“

„Po buca bargi ora ils egls, nus turnein franc puspei.“

„Gliez matei, sa tgi less era salvar vus auters?“

„Oho, gliez ei lu aunc ina damonda! Sche vus fageis mo ina miula deno, sche mirein nus per pli bialas, che vus sappies, epi saveis vus star cun l'aua tratga e mirar sin cauras alvas.“

„Gie, e sch'ei ha de far mal il cor a vus, sche mo scaldei si ina castogna freida,“ fa in auter.

„O nus pudein maneivel spetgar; de quels schi bials dat ei alla finala tut gries, mo prender“, rebattan las giuvnas. „Speranza ch'ei siarien aunc en polis enzacons dils capos per otg dis. Quei tergess forsa ora empau ils rucs a quels quetuns“.

E la risada e la schumbrada vargan, schond star sin scala las femnas culs mauns sut il scussal, ils pigns ellas schubas e las mattauns cun buccas rientas. Nossa milissa, silmeins ils biars, mavan sco ded ir en vacanzas, selegrond della variaziun, de veser loghens novs e novas contradas, d'entupar ils camerats d'antruras, de far enquala e de saver, turnai a casa, risdar lur bravuras militaras e privatas. La posta militara manteneva denton pruamein ils fils cun casa e vischinonza. Il suspect, empau molestus a nos mats, ch'il pitg-pètg e secatinem dil comiau savessi podà tonaton haver fatg, sche buc ina plaga, sche silmeins in sgreffelet el cor dellas mattauns, schava nuota propi cumbien

---

nos milissers. Ed aschia festginavan els de metter ina peischrascha sil donn, en fuorma d'ina carta cun nundumbreivels salids dil militer e l'empermischun, sincera sco la crappa, ded esser e restar fideivels a lur caras, fideivels entochen — gie, silmeins tochen anno tubac. Las duas jamnas eran vargadas en in hui, e la secunda sonda sera turnavan els a casa cun pass lingier ed empau rueida festiva, confessond en lur cor, che lur bialas seigien tonaton las pli bialas sut las steilas, e cun la bucca empau maligna, ch'ellas seigien, schi franc sco amen, las pli bialas en lur atgna pial.

* * *

Quei fuva aschia avon ils anno 1914. Tgei midada denter questa poesia militara d'antruras e la seriusadad della mobilisaziun d'uiara digl onn 1914. Ins veva gie spetgau pauc bien suenter ils schabetgs fatals dil zercladur, e tut las gasettas profetisavan in'uiara catastrofala. Mo vegnend las novas anguschontas della mobilisaziun generala, fuv'i tonaton, sco sch'ei fuss dau giu il tun e tut havess survegniu ina sturnida. Il gerau militer ed ils cauvitgs havevan de far e seglir la pial plena cun ordras ed avis, de visar ils umens e de pender sin cadruvi las ordinaziuns militaras. Tgi dils umens era si cuolm, tgi ad alp en survetsch, tgi pils uauls, tgi tscheu e tgi leu. In smugl ed embrugl en nos vitgs, in'agitaziun sco en in furmicler disturbau. Sin cadruvi, per las vias ed ustrias, gie perfin sil funs denter la lavur in cunfar e tschintschar en trops e marighels, in dubitar e calcular e tgisàs tut gries e de tuttas sorts. Mintgin che haveva els egls e sur la fatscha l'anguschusa damonda: Tgisà, co ei va cun nus, cun nossa pintga tiara? Ei brischa gie entuorn entuorn, sa po Dieus, sche la casa svizzera metscha salva dal sgar-scheivel incendi?

Ils umens eran serius, denton tgei lev'ins far? Discuorer cul vischin ed empruar de segidar cun las lavurs; zaco stuev'ei vargar. Las femnas lezzas eran pli sepiarsas, silmeins las biaras, schegie ch'ins veseva era umens che vevan a dies la trembletga pir che las femnas. O jeu vesel ed audel aunc oz miu vischin, in um empau zachegius e spir cardientschas blauas, a mond entuorn casa senza saver il pertgei e cun ina tschera sco ina mort sogn Giacun.

„Uarda“, fa el si per mei, „ussa vein nus la pustetia. Sontga mumma de Diu, tgei paupers pupratschs che nus essan. Na gliez de quellas sorts causas! Dieus po pertgiri!“

„Momo cumpar“, fetsch jeu, „perinaga eisi buca de trer il tgau per las preits. Alla Svizzera ha negin declarau uiara. Epi pertgirein nus nos confins. Far quen ston ils auters era cun nus la finala. Fuss ina biala!“

„Jeses, ti affon che ti eis. Gie pertgirar, gliez tegn cauld. Pertratga num de Diu tuttina quellas armadunas cun lur plunas canuns che tilien tendas pli lunsch che l'entira Svizzera. Cun ina solia canunada sbalunan ei entirs cuolms sco in mun-talpa. Fai quen, in pugn plein sco nus essan, plats sc'ina slonda fan ei nus, ina petta platta cun tut nies militer.“

„Na na, uss empau ei empau! Dir sch' eis vus lu tonaton sgarscheivlas schulas.“
„Nuota schulas, igl aug Rest ha raschun“, fa enzatgi davos mei. Igl ei miu camerat, cargaus cun caura e gamella, che va vi begl. Cumpatg ch'el vul aunc metter il cumpar pli fetg sigl asen; quei eis el aparti capavels.

„Gie gie,“ fa el, „quei dils canuns ei la sontga ver Paid, jeu hai era legiu tscheidi de quei. Epi quels Russ, gliez sto esser sgarscheivel. Glied sco saleps, glimariuns miez selvadis. E fagei quen, aug Rest, en treis dis pon ei esser cheu, mellis e milliuns cun eroplans e canuns ed elefants perfin. Jegher, jegher, cheu essan nus sco in fav en in lag.“

„Audas uss, audas uss, ti che vul buca crer“, sedrova il cumpar Rest, alvs sco in stratsch. „Ina furtada fan ei cun tut la Svizzer. „Ed il pertratg dils Russ, dils elefants e della furtada fan suar el tut da manedel.

Per ventira vegn l'onda Stina, sia resoluta massera, sin lautget, zaccudend il caput de militer tut da vilau, sco sch'ella fuss sin duas de spuentar e spurlar naven tut ils Russ cun il zar a tut.

„Ussa far fasti tonaton pir che sch'ei fuss ded ir pei a pei ella val de Josafat. Cala zacu cun tias lalas e va e mira de tiu uorden, che ti hages tias siat guilas, fil e perlas, petgen e barschuns, ch'ins stoppi buca pér il davos mument far giu la cavalla per tias caussas. E sche ti temas tanien ils Russ, sche la finala mon jeu per tei, e ti sas star cheu e dar la buglia al pop e perver las gaglinas. Zaferment gleiti, tgei umens della bialaura!“

Ed il bien cumpar Rest, che ha silmeins ton respect dellas canunadas della onda Stina sco dils canuns russ, va sc'in totò cun sia furtada e ses elefants el tgau vi e da scala si.

Gie, de quellas ondas Stinas eisi stau aunc bein enquala en lezs grevs dis. Jeu sai d'ina mumma che haveva dus giuvens el militer, ils dus sulets mats. Vegnend jeu lezza sera avon la partenza en sia stiva per ina cummissiun, stev'ella en schenuglias sur in truchet della commoda e zavrava ils caltscheuls de dar cun ses mats. E grossas caudas larmas ruclavan da sias vestas giu el truchet, e forsa ni in ni l'auter che ha sminau, ch'el porti las larmas della mumma en siu turnister vi sils confins della patria; pertgei pign mument avon haveva ella dau gl'exordi ad els cun egls schetgs e quasi cun bucca rienta, satrond las larmas giufuns il ferm cor matern.

„Ussa mej, num de Diu,“ havev'ella detg, „e mei cun lev cor e senza fastedi. Per nus mungleis vus nuota panzar. In schuldau sto esser leghers e da buna veglia, schiglioc eis el in da pauc. E fagei pulit, emblidei buca Niessegner, e sch'ei vess de vegnir daditschiert, sche vi jeu, che jeu hagi buca de se-turpegjar de mes mats. Neve, vus fageis il vies ed essas bravs schuldaus. E scrivi stedi co' i va, haveies quitau dil resti, epi mintgaton tarmetta la mumma lu enzatgei bien.“ Quei era stau gl'exordi matern.

Vesend mei sin la sava, fa ella sco de furschar ils egls schend:

„Jeu sai nuota tgei ch'igl ei. Perfin nies tgamin sto esser ballistraus, ch'el tila buc quessera. La cuschina ei tut en ina fimera che catscha l'aua els egls.“
E cumpignond mei sur la sava on zuler, retegn ella mei per in bratsch e di:
„Ed ussa pernei lu buca si memia grev. Niessegner ei sisura e tanien prighel eisi nuota sco 'i fan. Ed haveies empau quitau in de l'auter da buns camerats, neve!“

Ed jeu hai empermess da cor bugen de far da camerat, dau la buna notg, mirond dagl esch-cuschina en e sun mo sesmarvegliaus empau, ch'ei era de fem ni fried ni fastitg.

* * *

Contas melli mummas has farmess aschia lur fegls naven dal tetg patern el survetsch riscus della patria, farmess lur agen giuven saun, contas giuvas lur spus e lur frars. Contas valerusas e fermas fussen stadas prontas de far il grond sacrifici dils lur pli tier, schend: „Il Segner ha dau, il Segner sa prender, igl ei per defender la patria“. Mai sco en lezs dis ha il plaid patria giu el pli profund intern dil pievel in sinzur aschi clar e ferm, mai ei tut siu cuntegn grond e sogn semanifestaus e vegnius dalla profunditad dil sentir siadora alla surfatscha, dominond scadin auter pertratg e sorprendend tut ils pigns interess de mintga di, sco il sulegl surpren e stezza las steilas e steiletas, cu sia glisch vegn sur muntognas e valladas.

E considerond, ch'ei dat schenta che sgomia e spreza la cuminonza dil pievel, che snega e tradescha la patria, glioud che snarregian il spért che ha fatg prender nos umens e giuvas las armas per defender il sulom che nus numnein cun veneraziun nossa patria, jeu quetel, che tala paupra schenta commettien in sacrilegi surtut enviers quellas fermas e stateivlas mummas de schuldaus e ch'els duessien, a vesta della heroica sacrificontadad, manifestada en las pli grevas uras che nossa generaziun ha surviviu, ch'els duessien en tut lur schampradad seturpegiar ora la glisch dils egls.

E nus essan marschai, marschai als confins, forza pli per obedienscha allas ordas che per ardiment heroic. E tonaton, fagend il sarament de star fideivels alla bandiera, mintgin che ha sentiu sia part d'ina gronda responsablidad, messa sin nossa schuviala dals evenements d'in grond e decisiv mument, e la descharta voluntad de far siu duer.

* * *

Con malamein che nus essan setrumpai, cartend che l'uiara cuozi mozacontas jamnas, silplipli in pèr meins e che nus turneien a casa tiels nos, avon che gl'unviern semetti el sessel grond. Duront quater liungs e stendi onns ei nossa schulda stada en arma u sin pichet. Bia casadas han pituu gronda-mein, bia giuvas plans ein vegni satrai, bein enqual existenza sgurdinada muort la liunga mobilisaziun e la malsegirezia dil temps. Varga quater onns ei nossa Svizera stada osum in precipezi, savens osumsum, e senza che nus

---

saveien, sin duas de curdar senza ella sgarschur dell'uiara. La Providentscha ha denton pertgirau l'insla della pasch, dau a nus ina sort nunmeritada enamiez in mund en armas e larmas, e nossa schuldada ha fatg il siu ed ei stada sin posta.

Basta, la primavera digl onn 1918 haveva nies regiment grischun de pertgirar ils confins naven dal marcau de Basilea tochen viaden egl Jura bernes. Quatier haveva nossa secziun, u plitost nies detaschement el casti de B..., situaus sin in grep caltschinus che sespruna sco in tgiern ord ina costa digl Jura. Dalla vart de miezdi va la tessaglia giu en in ualet che secumblida dad ina pintga val oragiu, davos la quala sesaulzan las cadeinas stendidas e selvusas digl Jura, cuvretgas tochen sum d'uaul de faua, de ruvra e pegns. Dal maun de mesanotg, giudapeis al grep, stat il vitget de B. tut a garnugl suenter la via teissa e stretga, in vitget de purs cun ladimers e gaglinas, in igniv isolau e pacific, nua che casas e glied peglian en in l'auter culs cumbels pressapauc sco en nos vitgs sursilvans.

Ina senda va si atravers per la tessaglia el casti, ina spuretga vietta cun crappa isada dals tschantaners. Si per la greppa dretg e seniester sepalpa e sefetga la spessa fegliadella, embratschond e brancond la crappa melna per nuota schar dar. Nus passein tras in portal senza porta en la cuort dil casti. Unida cun quel entras in ault mir cun in secund portal, stat da vart dretg la baselgetta dil casti che fa per baselgia parochiala alla glied dil vitg. Il casti sez po esser ses siatonta m liungs e diesch m lads. Entadem ed oradem in'aulta tuor che fa guardia. Il casti seigi d'in signur tudestg. La tuor odem ei serrada; il segneradi hagi dustau en leu las mobillas, armas ed igl uorden de casa, avon ch'il militer vegni a secasar el casti. Tut ils auters locals ein requiri dalla Confederaziun. Nus auters havein plaz de sestiarner per liung e per lad e sesentin quasi cavaliers de tschels onns, malgrad che nus stuein maner mo sin strom e che nies entir loschament, aschi-bein sco las modestas dimensiuns dil „spaz“, mettan tiarms alla fantasia, scatschond tuttas illusiuns de legras pratgas e finas tratgas.

Las finiastras della sala e dellas combras van encunter la mesanotg. Sestendend sul persiel ora, vesein nus las casas dil vitg, seplaccadas giudapeis al grep. Vargond giu serasan ils praus ed èrs dil vitg cun leva pendenza encunter il territori d'Alsacia. La cultira secaveglia en in bi vallà, emburnius d'uaul dalla vart della sera e damaun. Il stradun che vegn dalla direcziun de Basilea rufida de far viseta al vitg. El fa ina curva e sevolva suenter igl ualet, vargond bein prest il territori svizzer. Pauc si pauc giu 300 m sut il vitg van ils confins sur la cultira e tras igl uaul. Da tschella vart brauncan ils eglis ina vasta tenda planiva, la fritgeivla planira denter Basilea, Mülhausen e Belfort.

Tgei lingia remarcabla, misteriusa, quella lingia dils confins della patria: nunveseivla va ella sur la cultira, tras il fuostg silenzi digl uaul, sur crests

---

e valladas, Mo mintga sapocù in crap nudau sper via u ina tabla. Las medemas flurs creschan dad ina vart sco da l'otra: il graun prui, spigia e madora tscheuneu e leuvi; la ramur digl uaul ha il medem lungatg solemn e misterius da quella sco da tschella vart dil muossavia. Il medem tschiel blau che braunca nossas spundas sesbassa el lontan sur las Vogesas. Mo sur la tiara va quella lingia che decida la veta e la mort, la ventira e la ruina. Ils vitgs cupidan leuvi el sulegl dil miezdi, semnai quasi nundumbreivels denter vals, uauls e sur la vasta, benedida contrada. Pacificamein serasan els, sco de far in cumadeivel paus denter la lavur. Ord la pumera ed ord il fuostg vapur dil lontan tarlischan ils mirs dellas casas, las dimoras de carstgauns, de carstgauns sco nus, cun bunas e mendras qualitads, cun cruschs e miserias e legrias sco nus da quella vart. Ins queta mintgaton de stuer udir a tucond de miezdi dals tschien clutgers dell' Aulta Alsacia.

Mo na, leuvi ei la mort, la mort che smeina ina faultsch terribla, sdernond canvaus e canvaus. E sia faultsch daghira e daghira. Ed els vitgs ed en las casas ei la gronda malencurada, e la grevadetgna sesa a meisa e spuenta la sien dal plumatsch. Cons che van leu en ner, massas, massas! Leuvi ei l'uiara, leu mazza la giuventetgna de dus pievels in l'auter. Di e notg uorlan ils canuns. Nus vesein ils foss che van tras la planira e sur las collinas lontanias, lunsch, lunsch oragiu. Leu battan, suspiran e mieran de nos concarstgauns. Nus udin gie buca ils grius desperai dils moribunds e buc il plirar dolent dils blessai; igl ei gie schi da lunsch da nus; nus savein mo s'imaginar; mo l'imaginaziun ei sgarscheivla.

Da notg eisi savens in camegiar e sbrinzlar leuvi, in fiug bengalic infernal, in carneval diabolic. L'aria ei sclarida da tschiens rachetas che siblan tras la notg e dals radis che van a palpond il tschiel nocturn sco il maun d'in gigant brutal. Tgi ei cheusi? Inimitgs? Ed ils utschals d'itschal fendan il ruaus cun lur ramur suorda, lontana; gizzond las greflas spidan els las salvias de mitraglias in sin l'auter, circumdai dallas niblettas alvas dils srappnels, fan lur viultas e turnighels selvadis e tuornan a sittar, tochen ch' in cupetga e croda. Leuvi ei l'uiara, il grond mazzament, leuvi da tschella vart della lingia dil confins. Leu ei la tiara dellas larmas e della dolor.

E leu stat la mort, sepusond sin la faultsch en sanganada, e fa ina grimassa rienta: „Tgei schurnada che jeu hai fatg! Tgei tschallatadas bi saun giuven! Cons orfans! Contas vieuas! Contas spusas bandunadas! Cons vegliuords senza sustegn!“ E dumbfond mintgamai vid sia detta secca, fa ella: „Sun cuntenza! Sche mo la gliעד fuss era inaga. Mo igl emprem mazzan ei in l'auter. Lu pliran ei, che la mort seigi freida. E per far la miglior cuoran ei en baselgia e rogan quel che ha detg: Ti dueis buca mazzar! Tgei mund de narradira, hahaha!“ — —

Da quella vart ei la pasch, la sontga pasch. Bein vegn era nies intern tschafaus d'in'anguoscha, mirond nus suravi, e la passadetgna fa la damonda:

Tgisà, co ei va cun nus, cun nossa tiara? Mo nus essan gie cheu per proteger tiarms e tiara, nies tratsch e nies pievel da questa vart. E mintga canunada che strembla leuvi, derasond la mort e sgarschur, mintga scena dil gigantic, crudeivel combat enfirmescha nies resolut vuler: Nus defendein nossa patria!

* * *

Mo nossa guardia dils confins havev' aunc in auter defar, in pensum meins alteront e riscus: Impedir e supprimer la cunterbanda. Gia alla bial'entschatta han ei dau las seriusas ordras: „Fagei bein adatg della cunterbanda! Haveies ils egls aviarts e teni mirau tut tgi che vegn e va suls confins, seigi a pei u cun menadira, da di u da notg. Ei sedi, ch'en quels ignivs suenter ils confins tut che fetschi cunterbanda: Tgi sfrusi suls confins zucher, tgi tubac e cigaras, tgi launa e mongola, medicaments e chemicalias, cafe e speceries, etc. etc., tut rauba che drova pauc plaz, cuosta car e dat als sfrusaders in brav profit. Ensumma, la cunterbanda fa in donnun alla tiara, cunzun ussa che tut ei carischia e scart de strusch survegnir. Ed il sfrusar ei in malfatg. Tut tgi che varga u vegn tras la lingia dellas postas ha de passar las tortas e sto vegnir examinaus manedel e bein. Sfrusaders traplai haveis vus de metter a ferm e menar tier il commando.“

Jeu sai buca, conta raschun nos superiurs havevan cun lur suspect, e sche els han buca fatg forsa empau entiert, tergend in entir vitg el medem fatgüi e dubi. Seigi co che vegli, per nossa zanur stoi jeu dir, che tut nies quitau, tut nossa premurada atenziun e finezia ha fritgau nuot ditg e bein e giu negin success palpabel — tochen ch'in nunpatertgau e nunspetgau pegliasis ha mess nus da stgira notg el clar ed ord las merveglias.

Basta, igl ei capeivel, che nus essan secollocai en nossa dimora, cargai cun la peisa della „caura“ e cun tut la pesanca dils suspects, dai a nus „da surengiu.“ In bien schuldau, sedi ei, hagi ensumma d'haver gnanc in soli pertratg, anzi de far tut alla tschocca sco'i seigi cumandau. Mo nus, nus levan esser fins, gie fins, ridischen. Cunzun perquei che nus havevan buc officier alla testa, che havess la fin finala magliau l'entira gloria d'in eventual success bials e persuls. Nossa garnischun haveva per tgamun in sergent; las rodas fagevan treis caporals ed in appuntau; nus fisiliers fuvan carr e bagascha. Denton eran nus tuts buns camerats, fratelli compagn — sco'l talian di — ed havevan in buserau fiug de mussar ina ga a quels de sabel e cordas, che glied normala hagien il tgau sisum silmeins aschi bein sco els. „Tgei, quei fuss ina, sche nus engartassen in pèr de quels sfrusaders. Quei dess la detga lala el battagliun, epi savessen nos officiers che san adina tut mirar, tgei schanis che nus fussen e ch'ei mondi era senza els, magari aunc meglier.“

O nus vulevan bein arver ils egls. Nus munglava la cunterbanda buca crer de saver menar davos la cazzola, per mals e fins ch'ei pudevan esser. Nus

---

fuvan lu per casamai era buca ded oz. Ed ils rampins e crauns ed inschigns dils sfrusaders, ilsezs vulevan nus palpar ora in suenter l'auter. Ei duevan mo dar peda.

Nus eran en tut varga trenta umens cun quels de cuschina ed in della sanidad, che fageva denton pli bugen nuot che pauc, mava il bia a strubegiond tortas e fuva de veser mo las uras dil spaz e la sera. Nus vevan d'occupar quater postas dublas: ina fuva anoragiu ella direcziun de Basilea sin in crest agl ur d'in spess uaul giuven, nua ch'ina casa suletta s'anflava, la villa dil signur Kauser. La secunda posta haveva de far la segira dil stradun che se volva sper B. oragiu en Alsacia. Posta treis havevan en egl la via dal vitg anoragiu permiez tras ils funs, e posta quater, che fuva la pli seniastra, stava sin la via d'uaul che va encunter sera. Ultra de quei fuv'ei ordinau de far mintg' auter di ina cuorsa de patruglia per mantener il contact cun las postas vischinontas, principalmein cun quella sigl ault dil R. . . , nua ch'ina secziun de nies battagliun dimorava en ina tuor de guardia, construida alla posta, e dalla quala ins veseva cun in grond perspectiv tenda giuadora ils foss, la zona d'uiara, ils ballons stabels dils Franzos e Tudestgs e pudeva tscharner il renomau Hartmannsweilerkopf.

Quei era nossas ordras e postas. Mo nies „stab general“ el casti a B. vuleva malpatertgadamein aunc far dapli digl ordinau, emblidond ch'in schuldau ha d'exequir ils camonds dai, e basta, e buca de secrer sco in fumegl, dil qual il pur ha bugen, sch'el séfa en de far enqual caussa, senza ch'ei vegni curnau trasora. Gie, nos sutofficiers, quei era schanis e mulai tochen la crusta.

In bi di suenter gentar vi stattan els a mantun en la cuort dil casti e cuan ora in iev malign e maluardau. Uau el haveva carteivel nies sergent ch'era en summa buca maneivels e saveva dapli che magliar in grass spaz. Basta, suenter esser stai pulit'uriala a magliac ed haver scaldau il prigusus iev de nies sergent, rumpa la crosa finalmein, ed il plan d'uiara, che dueva metter alla malura e tradir en nos mauns tut la cunterbanda, ei fatgs.

La sera digl appel essan nus vegni ord il tgisà. Suenter l'inspeziun ed havend cumandau il survetsch della notg, dat nies sergent aunc in tuosch schetg ed entscheiva:

„Uss aunc ina caussa: quellas quater postas stgisan buca de tener a mistregn e traplar la cunterbanda. Ellas ein memia da lartg ina da l'otra. Aschia pon ils sfrusaders che san mintga trutg, mintga bot ed encarden mitschar cun biala veta denter las postas vi. Per quella raschun eisi vegniu ordras de far far mintga notg ina runda els loghens suspectus e dubius, mintga notg enzanu' auter e d'autras uras. Damaunasera entschavein nus; la gliesta penda vid igl esch della sala gronda. Mo che vus mondies lu per cass buc a scafferlond el vitg nossas ordras. Jeu sun sefatgs en bein avunda, ch'ei vulan

---

haver il nas en nies survetsch e menaschi de guardia. Mo quei va tier a quels dil vitg in strien-giat tgei che nus fagein. Sch'ei cavan, sche fagei la giatta morta e serrei la fiffa, capiu, e seigies buca schi dabein de dir ora beglia e butatsch; de sefidar eisi de buc in. E sch'ei calan buca de tulanar, sch'entruidei els tier mei u dei de crer ina brava tschaguola! Abtreten!“

Moschapia, ussa fuvan nus ord merveglias. Quasi per unscher e far vau alla discussiun, suandonta igl exordi strategic de nies sergent, vegnan las scuffas, pippas e stumpas rugadadas neuavon e messas en alarm.

„Quei fuss ussa ina gada in plan nuota schi da bètg“, fa il fisilier Camèn, stignond la pippa cul det polisch. „Jeu lasch tagliar giu il tgau, sche nus fagein buc ina cun la cunterbanda.“

Il Camèn era feagl d'in brav pur ed aveva in detg muvel e treis soras a casa. El aveva adina de far cun sias vaccas e sias soras. Ed ils giuvens milissers, che han gie adina in bien ton sentiment per soras ded auters frars, havevan tschaffen de cudizar el. In di, ch'ins aveva raschieni dils muvels e dellas premiaziuns, era el segloriaus. „Gie, jeu hai per cass duas che fan 85 puncts.“ „Las soras u las vaccas,“ fa sin quei il fisilier Derunca ch'era in stroli fatg si cun palutta.

„Ti eis in tappalori! Che ti sappies per tuttacass, mias soras van uss a perver, aran traian grascha e lavuran dad umens, perquei ch'il bab ha ils reumatissems. Quei ei las dètgas.“ Ed el stava buca mal sbargattaus si pil cudizzader, ch'ins saveva strusch, sch'ei fuss pli dil quiet dellas soras u dellas vaccas. Las uras libras fuv'el bia pils nuegls, urentava las grevas vaccas alv'cotschnas dils purs, fageva stem de mintg'indrez en cuort e nuegl, de scadina lavur ed era ensumma in hazer bien schani e nuota cuccalori; mo ils sfrusaders. lezs vev'el silla corna.

„Silmeins calassen els ina gada cun quei mistregn dil naucli,“ fa el e buffa ina detga menada fem ell'aria.

„O jeu per mia part tratgel, che nus mungleien nuota sesfar il tgau giud la persuna per posta della cunterbanda“, replica sin quei il fisilier Caspinas, in pign grasslut cun egls malizius, negoziant de clamada, a casa rufinaus sco'l malon ed el militer in snueivel metschafadigias che schava adina far ils auters il da laus e spargnava si'atgna pial. „Tgei gianter“, fa el, „tgei gianter lein nus esser en peis a quels paupers schanis de far in gudognet. La finala fa ei ni bein ni mal ad enzatgi e riscar rescen els lur atgna pial.“

„Tgei, ni bein ni mal?“ sevila il Camèn,“ quei fuss ina biala, cu tut ei scartezia ed in sto sriblar en Svizzeria cun mintga caussa, e cartas per quei e cartas per tschei e pagar ch'in vesa steilas. E da nus prendan ei ils truffels, il graun ord igl arcun e la pischada ord scaffa. De sesfar eisi. Aunc oz pudess jeu sefender de patertgar, co ins ha stuiu schar ir la centrala cun quella biala stera melna ded alp.“

„Gie, vus purs lesses matei senudar el pieun e far barsar ils auters lur truffels ell' aua. Quei fuss d' engrau a vus, magliasezs che vus essas. Epi deis vus magari aunc tschagrùn per pischada, mo emparei la centrala.“

„Teidla, Caspinas, de quels fatgs capeschas ti lidinuot,“ fa fisilier Casper, in tarment pleder, bienatsch e fermezia cumpogn, mo che piteva caussas dil schar encrescher. „Ti vendas gie era scotga per vin, ti drovas mal aunc dar la tècca dils purs. Che ti sappies, quei puret de Surselva che ha sulerau in tschagrùn cun pischada e tarmess quei fasierli ster pieun alla centrala, havess atgnamein meritau ina medaglia per quella filistucca. Risadas, ei ha gidau gnanc stel de far cauld a quei ster stinau e revoluzzer, el ei maina luau. Jeu havess mo vuliu mirar ils egls che la centrala ha fatg. Bien che il mal pur haveva buca fatg la noda-casa sil tschagrùn, schiglioc paupra.“ Ed il bien Casper ri, tut ch'el sezaccuda. Nus vevan ensumma tuts bugen il Casper. Adina cuntents e d' ina luna sc' in bien di, mai puplar dil survestch, la pli gronda mazzada ch' ei fuva de far cumblidava el vi cun ina sgnocca, ed ei mava puspei in toc pli tgunsch. Epi siu: „Kann net tütsch!“ siu recept patentau: El survetsch e sin guardia, nua ch'el mo dava en in superiur — e sch'ei fuss bi stau il general — che dumandava plaid e fatg dellas ordas, fageva il Casper ina tschera ureidia, mironde en siat vanauns e siu: „Kann net tütsch! Tgei levan ei far cun el? Pender? Giez fuss stau donn e puccau dil bien schuldau.“

„Uarda, Caspinas, sche ti trais aunc ina ga flad de defender la cunterbanda, sche sprunel jeu tei tgil e tgau sul mir giu, per grass che ti eis, ti sbuserau buditschè,“ sesburretscha ussa tuttenina il fisilier Molina, emploiau de hotel, che haveva piars sia buna piazza muort l' uiara, fageva politica pils Franzos, fuva anetgs e pudeva buca ferdar ils Tudestgs.

„Quei teness cauld, mon Dieu, de fultscher rauba suls confins a quella razza dil fuortg cheuvi, cu nus savein prest buca co e cun tgei viver. Schavien ei star de stigar l' Austria, sche fuvan nus a casa e jeu a Nizza en mia buna piazza e negin che duvrass far cunterbanda per proveder quellas buccas largias. Sales b...“ ed el smeina suenter questa antifona blasfemica sia cigaretta sul mir vi en la direziun che la titulatura ingiuronta er' ida.

„Kann net tütsch!“ fa il Casper per calmar. Tut che dat ina risada sc' ina bumba, ed il Caspinas resca de remarcar:

„Far fageis vus, sco sch' il far cunterbanda fuss sapotgei malfatg. La finala eisi pauca letga, sco sche ti Camèn peinas ina latta, in cavriu u in bi pèr stadals egl uaul de vischnaunca, senza lubientscha secapescha, u sch' il Derunca vi leu ch'ei catschadur e pescadur, sietta pèr il scheiver in camutsch senza fraud u gida entuorn s. Martin in scarun ord il Rein, per ch'el pegli buca cunauras. Quei ei priu dil general ed ei nuota taniel malfatg, e sch'ei fuss in, less jeu mez maneivel riscar d' absolver el.“

„Ussa stei nuot auter“, rebatta il Derunca, murend il spiel-pippa. „A ti dein nus nobis, sche ti tratgas de metter nus en in fatgui cun la cunterbanda, ti malempudau maglia-cefras!“

„El vul sefar bab spiritual dils reflers e sfrusaders“, fa il Camèn.

„Lu munglassen nus matei gl'emprem benedir ora el. Mo vegni, nus lein dar ad el la benedicziun cun ieli de costas“, cloma il Molina.“ Tscha curascha!“

Ed ei vess priu pauc, ch' il pauper Caspinas fuss vegnius burschanaus pulita-mein; pertgei propi per cor negin che haveva il metschafadigias ch'era mo sin seschar orasut e far purtar ils auters dal maun gries, fertont ch'ei fuva la buna regla en nossa secziun de gidar e de vertir in l' auter.

„Schei star el e calei tonaton cun talas caussas, num de Diu“, fa il fisilier Pedrut il mediatour. Il Pedrut era empau la crusch de nossa secziun per siu sgarscheivel suar ils peis ed il nunsupportabel „gas“. Il Molina scheva ad el la „fabrica de gas“, ed il Derunca haveva inventau il num „nossa tatta permier“, per raschun, ch' il bien Pedrut vev' adina en bucca las reglas e sentenzias de sia tatta. El era per gl' auter in bien gianter, snueivel da bein e temeletgs e scrupulus sco ina maffa veglia. Curios, il schani era tonaton staus el cass de far si enzanua ina spusa — ei dat cumpatg adina pei e calzer — ed el era amoraus de sia biala, ch' el steva piazzas ora tut sepiars e cul tgau ellas neblas. Ina sia brev starschada, ch' il fisilier Curnal che fuva guardia dil cantonnement havev' anflau in di el strom della treglia, veva fatg la traditura dil dulutsch misteri dil pauper Pedrut. Il Curnal ch'era in spir storgias e cumedias ed in tentader d'emprema classa, haveva prelegiu l' in-tressanta brev, stond sin meisa en sala e fagend ordlunder in teater de se-fender. Denton fageva nies bien Pedrut guardia sin posta treis, senza sminar la mendra caussa, ch' il misteri de siu cor vegni profanaus en quella lischada maniera. El era vegnius, enderschend il fatg, tut malats ed ha giu suenter las dètgas vetas. Mo in di era il corporal Cagieri vegnius per ton, haveva priu partida per il pauper gianter e cuschentau empau ils tormentaders cun in andant exordi.

Vesend uss ils auters, ch' il Pedrut entscheiva a temer, ch' ei fetschien treppa cul Caspinas, fan els bi alla posta aunc bia pir.

„Gie, ti mo tegn si sac a quel cheu, sche vegns ti era salvs,“ fa il Derunca cun eglia da terribla. Ti vul carteivel era gidar ils sfrusaders. Temas matei, ch' ei maglien en tei e che tia Mengia pupratscha vegni vieua avon che maridar. Lai ual, la Mengia survegn maneivel in auter.“

Ed il concierge de Nizza cloma: „Nus lein ual far sgular il Caspinas sul mir giu egl ual, epi ha' l la benedicziun gratis e franco. Avanti!“

Ed ils futters runan veramein il gries Caspinas vitier il mir, tschaghignond cun in egl, tgei manevers ch' il Pedrut vegni uss a far, fertont ch' il delinquent, capend ch' il spass mondi sin donn e cuost d' in auter, sedosta per fuorma cun peis e mauns, fagend in per egls sco ina caura en ina preit-clavau.

„Num de Diu, ed ina bun' ura,“ seglia il Pedrut neutier, alvs sco in spért. „Tgei fageis era pomai, essas ordasenn, jeu clomel il sergent. Schei star el, quei fuss gie in sgarscheivel mazzament, jesses maratra, e mia tatta permier, — stègi si' olma“ — schev' adina . . . .

„E mia basatta permiert — stègi si' olma — cloma tut a riend il sturnel d' in fisilier Curnal, vegnend en dal pierti cul caporal Cagieri, „lezza schev' adina: Pasch, pasch seigi denter Riein e Duin e Pitasch!“

„Scumiada de guardial!“ cloma il caporal e la caniala sezeivra; ils fisiliers van per serender en lur postas; sulet il grasslut négoziant stat aunc in amen, fruscha las costas unshidas e suonda lu ils auters plaun e plattamein, calculond: „Pli plaun che jeu mon e pli tard che vegnel e pli pauc ch'ei tucca de star!“

* * *

Ils dis e las jamnas vargan. Leuvi continuescha l' uiara, buca l' uiara de tschels onns, nua che las armadas pugnavan sil vast camp de battaglia in' encunter l' altra. Ils adversaris ein secavai el tratsch, el best sez della tiara materna; igl ei in combat de talpas, zuppaus, nunveseivels ed endinaus. Sulet l' artilleria greva da mintga vart sefa udir tochen tier nus, ramplunond baul en intervals regulars, baul en liungas canunadas spessas, de nuota puder zavrar in plum da l' auter. Paupra tiara e paupra ils umens lient! Ils eroplans han era malaveta; savens vesein nus lur duels per veta e mort, co els sevilan leusi sco cots stinai, u co in singul seprecipitescha dall' altezia sin ils ballons stabels digl adversari, dals quals il fiug dell' artilleria vegn diregius.

Cun quella moda de batter eisi buca ton prighel, che las armadas leuvi fetschien invasiun en nies territori, e nies panzieri ha levgiara en quei risguard.

Enqual viseta dat variaziun ella veta della garnischun. Mintgaton vegn nies capitani a mirar, ch' il casti stetti aunc sidretg, urenta ils cantonnements, la cuschina, la gliesta de guardia e dat sias ordras, in strebel laud u in sec lavatgau, tut tenor las circumstanzas. In bi di arriva il docter e para leds e cuntents che tut ei en gamba, deno il Pedrut che sesa sil strom e dat is de mal ils dents.

„Tgei smaledetta tufferia ei quei?“ fa il docter, alzond il nas, „Gianteren, vus sueis gie ils peis sc' in priel truffels sura fiug e magasinis aunc tut il tuffien cheu en cantonnement, tartogn che vus essas. Marsch, mei giu egl ual e lavei quella purtgeria, e scumiei mintga sera caltscheuls, capiu, epi calan ils dents de far mal.“

Era il furier vegn, examina la cuschina e ch' ei mundien buca ils truffels memia da gries, freda per la vischala entuorn e reparta en sala la schulda, tons francs e raps perin. Quei era la manna el desiert.

Sper la viseta dell' ordonanza de posta, che purtava las novitads de casa ed enqual buna buccada ord la combra de carn, era quella dil furier la pli beinvegnida. Mo donn, ch' el vegneva onz da rar cun quella benedida tastga.

La sera mavan nus ualti stedi el vitg, buca ton per conversar culla glied; pertgei cartend empau mal de tuts, vevan nus pauc cunsami culs vischins de

---

B. e stevan reservadamein alla largia. E propiamein gl'ustier, nua che nus cumpravan il tubac e devan nies jass las bia seras, pareva exnum de vuler confirmar il suspect che veva fatg igniv en nos tgaus. Quei era in um els tschunconta, brav ventrè, in culiez cuort cun panuglia, tgau blut e fatscha lada, muflida e cotschna, ils egliets vivs e maligns che zuppavan in'entira menada rampins e malezia. E spir compliments: E tgei giavischa il signur sergent? Tgei astgan ins purtar al signur caporal? Lisa, porta in bier a quei signur schuldau, dabot in liter a quels signurs dil casti! Ah, il signur caporal vul aunc ina brissago, immediat, signur caporal! E signur tic e signur tac, ch'ei vegneva tut encunter. O la mala uolp secuglienava. Quei era buca la dretga tratga per nus Grischuns ed haveva gl'effect tut cuntrari. Nus eran tuts perina, che nies gries ustier seigi in dils menders e dils pli rufinai della cunterbanda. „Quel vi leu dils egls pigns fa era buc il leischen per buns ch'el ei, adatg a Morgarten“, fa ina sera il Molina per romontsch. Igl ustier aulza dabot il tgau e dat in'egliada stuida neu sin nus. Il plaid „Morgarten“ ed empau il tun dil raschieni haveva carteivel fatg ferdar el il cuntegn de quel.

Il pir eisi stau ina sera, ch'el ei secavegliaus sper nies Casper ch'era persuls vid ina neisa. Las risadas che nus vein fatg! Fagei quen, igl ustier che cava: E co plai ei giu cheu a nos compatriots grischuns, e veis matei in survetsch ualti stuffi, neve, bia uras far guardia ei magari unfiseivel, ni tgei? ed adina far adatg, ins sa tonaton mai co'i va ed encunter tgi ch'ins vegn. Gie gie, jeu hai era fatg militer. Mo il pir ei aunc las patruglias da notg, epi carteivel fageis vus aunc enqual runda extra, ni buc. Ei dat ton de tuttas sorts schenta, neve, jeu less far suspects de negin, denton eisi adina meglier de far la segira, cunzun da notg. Carteivel fageis vus mintga sera ina cuorsa, neve signur Casper, endretg endretg; nus duvrein mal sezs quei che nus vein, etc etc. O ti futida uolp! E nus buntganavan in l'auter culs peis. E nies Casper che ferdava la puorla fa ina tschera sc'in vut en baselgia, dat il tgau ed operescha mo cun m-hm, m-hm, jo jo, en loghens pli dubius cun: kann net tütsch e mosch mosch; e nus vieifer savevan nuota co star e cartevan mintga mument ded explodir. Ed igl ustier sin tons „moschs“ fa vonzei: „Lisa, il signur cheu vul in most!“ Cheu entscheiva in a sturnidar, e dus auters van spert giuadora, sco sch'ei fussen en extrem basegns.

La sera el casti ha il fisilier Curnal stuiu far igl ustier, ed essend el in sec e satel, ha el tratg en las caultschas dil cuschinier ed empleniu il vid cul sac de resti e cun strom, ed il Casper ha fatg sesez, secapescha, e nus vein giu in teater, gie in teater, che nus essan sezulai mesa la notg dil rir.

Na, cun la cunterbanda vulev'ei nuota propi leu. Nus vevan bi calzerar entuorn mesas notgs e savevan esser mulai sco nus levan e péra mirar els canasters de marena de quels che mavan sil funs, catschar il nas en mintga fagot e bardegl, far la mostra de mintga carr grascha e de mintga zugl strom — ei era precis sco sch'ei fuss en il striegn. Gie, nus eran exacts, ti ridischen, o cheu

---

dev' i nuota de marcadar, e cartevan, che strusch in pelisch possi mitschar senza nossa lubientscha. E tonaton, lidinuot!

Na na, lidinuot bucl! In de quels schanis havevan nus tonaton mess a scola. Jeu hai raquintau anson dil signur Kauser, quel che haveva sia villa dapersei agl ur digl uaul, nua che la posta l veva de star. Il signur Kauser, che fuva de miu saver novas in Tudestg, era patrun d' in tarment tgaun ner, specia de bernadiner. Dalla villa tras gl' uaul mava in trutg a sefuritgond tras la spessa pignola vi el territori tudestg.

Ei entscheiva ussa vonzei a parer empau fasierli alla guardia, ch' il tgaun mava mintga di ses turs envi ed enneu tras gl' uaul e ch' el untgeva dalla guardia ton sco' l pudeva. Ils schuldaus fan lur pertratgs, entscheivan a far stem e quetan cuninagada, ch' il tgaun porti enzatgei in zugl vid il cularin. Mo vulend sefar vitier per examinar co e cum, sbriga il tètè ella pignola ton sco' l po e sco sch' el vess la mala cunscienza. Nuota raschienen de pegliar la bestia suspectusa. El veva in inschign tut aparti, egl ir e turnar, de spetgar il mument, che la guardia fuva s' allontanada da siu trutg, epi sco in cametg en casa u dagl uaul vi. Nuota tgisà, il tgaun era mussaus de far cunterbanda, ed il Kauser haveva in soci leuvi che fageva zuppabeinbein cun el.

Nus havein fatg rapport dil fatg al commando, ed il signur Kauser survegn immediat las ordras, ch' el hagi de tener il tgaun en casa vid la cadeina. Cass cuntrari vegni la guardia a sittar giu el.

Quei ei stau bien. In pèr dis ha la guardia vii mo il grugn asch dil Kauser e gnanc fastitg dil tgaun. Mo vonzeivi tuorna la canzun ad entscheiver ed il tgaun a far sias cuorsas. Vegnend uss ina damaun il caporal cun ses dus umens a scumiar la guardia, fuv' il Kauser si per ils dus schuldaus e fageva sco de pender. Spitachels! Tgei er' i pomai schabegiau? Il Derunca haveva fatg star la bestia che vegneva ual ord igl uaul. Il patrun veva aunc pudiu neutier per ton e runar en casa siu animal.

Il signur Kauser era dil tuttafatg ord il domino. Havend el buca fin enzacu de sburflar si per la guardia, piarda nies bien Casper che steva sper il caporal la pazienza. Alzond la buis e menond il rin dil tgiat, dat el in giap: „Kann net tütsch!“ Quei smani resolut e fetg entelgeivel de nies Casper ha fatg combas al Kauser; sgiavlond e fagend tschien smanatschas va el cun in sbat dad esch-casa en.

El ha lu veramein fatg in nausch rapport al commando, fagend esser la guardia l'empudientscha de tut, e pretendiu garmadiamein ina stravaganta indemnaziun per siu custeivel tgaun. Lezs han rispundiu, che la guardia hagi tutta raschun, el havevi de tener il tgaun vid la cadeina ed han dau buc ina buna.

Quei ei stau l'emprema unfrenda de nies combat cun la cunterbanda. Mo la capo pegliada lezza veva aunc de vegnir.

* * *

Ei fuv' ina stupenta sera de matg. Igl avonmiezdi era staus pluschignus, e las guardias eran turnadas plitost tritas da lur postas. Mo suenter miezdi era l'aura setratga si d'in plascher, e las finiastras illuminadas dil casti de B. miravan viadora en ina bellezza notg clara e stellida. La garnischun dil casti fuv' aunc allerta.

Quater sesevan sper la liunga meisa e fagevan in scart, tenevan las troccas isadas e cuttas sbargattadas el maun seniester e mislavan mintgaton ina harta buna cun vanagloria giu per la meisa.

„Helà, si leu! Fagei mo empau, la meisa ei buca mo vossa“, cloma il caporal Crestalta, il pli burriu e recent de nos sutofficiers. El era giudem e scriveva ina brev, ruieva vid il moni de plemas ed alzava denteren il tgau sco las gaglinas cu las beiban aua. Autras ga havess el dau tut in auter giap; mo avon quendisch dis havev' el giu de battegiar glied nova, e sia dunna era sco'i para nuota propi uèra.

Var zaconts fagevan il publicum, sepusond sur la meisa vi e stendend il culiez, davan mintgaton la tècca e suandavan il scart, sco sch' ei settractass d'ina battaglia decisiva.

„Dai troccas, catscha cun cauld!“ scutina il Caspinas ell'ureglia al Camèn che dava encunter il Molina, haveva in diember bialas troccas e l'entira cuort de spadas. „Suffla!“ fa il Camèn, ed il Molina, che veva scartina de rosas ed il bagat mo en tiarza, ei sin duas de seglir en al paterlun: „Uarda, sche ti staupas tia bucca bletscha, eisi bien, schiglioc a ti dun jeu troccas, che ti tegns endament.“

Ed il Caspinas seretrai vi sil strom, nua ch' il Casper runcava sc' ina panaglia, malgrad la rueida, ed il Pedrut schascheva culs mauns sut la totona, mirond co las mustgas fagevan de pegliar vid il plantschiu-su. De ses pertratgs er'ina mesadad tier la Mengia e l'otra vid ils dents che tulanavan puspei.

Egl entir cantonnement er'ei in fried ed ina fimera de cigaras e tubac, meglier e mender, de strom e puorla de paglia, il fried molestus de suar ils peis, che derivava per pli che ses otgonta per tschien direct dalla fabrica Pedrut, de differentas maglias, messas a guvern en scattas u sacs de resti sin las plancas, e lu ina pulita quota de quell'odur generala, nundescribbla ch'ins numna per ordinari fried de glied. Quei era la mischeida dil „clima“ en nies casti, il fried tut special dil cantonnement militar ch'ins sto sez haver schagiäu ed il qual, sch'ins vul esser in tec ruschaneivels, ei aunc per bia buc il mender fried ch'ei dat.

Ruc a ruc serabetschan era ils auters cussadents dil casti neu e da scala si, il davos il sergent e siu „stab“. Il clima vegn aunc pli spess.

„Ei dat enzatgei da niev“, fa il sergent. „Ils Franzos emprovien en cuort ina gronda offensiva encunter l'Alsacia. Nus savein selegrar. Quei savess dar la dètga caniala“.

„Sche mo la gartegia!“ cloma il Molina.

„Ti maunglas mal rumper ton il tgau per tes Franzos“, fa il Stivett che ha pli per cor ils Tudestgs. „Per mia part sun jeu leds sch'ei dat pauc da niev. La fin finala savesses ti e nus survegnir Franzos toch' ils eglis. Quei sa dar invasiuns e historias e va mintga cass buca tut alla grada. Saveis bein aunc, tgei ch'ei raquentan dils anno siatonta.“

„Jeu hai in'idea“, fa il Derunca, „sch'ei dat in'invasiun, sche bumbardein nus ils inimitgs culs caltscheuls dil Pedrut. Fagei quen, co quels entschavessen a sturnidar e revolver ils eglis.“

„L'idea senza fuss nuota schi ortga,“ manegia il lischau Curnal. „Mo schi da maneivel astgein nus nuota schar vegnir els. Jeu fuss per far far in canun extra, epi carghein nus en quel igl entir sac de resti della tatta permiert. Quei basta, mettel pag, che tuts survegnan gas tochen culiez e van da leuvi sco mustgas.“

„E las brevs della Mengia, lein nus era cargar lezzas?“ empiara in.

„Gie, han lezzas lu era gas?“

„Fa bien, ch'ellas han!“ fa il Curnal. „Gas cun gas... Ni creis ti, che la Mengia vess schiglioc...“

„Ti eis propi in maltratg carstgaun,“ fa il Pedrut. „Lai silmeins cumbien outra glioud,“ ed el sevolva resignadamein sin l'outra vart.

„Calei inaga de mudergiar il Pedrut!“ sevila il caporal Cagieri. Quei ei buca fatg da bravs camerats. La finala metta el en peis a negin la mendra caussa, e sche vus.....

Pimf! Pamf! tun'ei leuora el serenezi.

„Gianteren!“ fa il sergent; tut che cuora alla finiastra.

„Quei ei dils nos!“

Pimf — pamf! tuorn'ei a rebatter.

„Quei ei posta quater,“ grescha il Derunca. „Porti la tatta...“

Aunc ina ga dus siets secs sco duas stiletadas el silenzi della notg de matg, lu ina rebattida che va e sespiarda el lontan sco ina liunga fladada moribunda.

„Cunterbanda! Quei ei la cunterbanda“, fa nies sergent, e sco il commando d'in general, a vesta dil proxim combat, tunan sias ordras seccas e recentas. Ei ha gie num de salvar il saun freid, ed el vul mussar, ch'el seigi buca per nuot commandant d'ina posta schi exponida ed impurtonta.

„Caporal Cagieri cun ils suandonts diesch umens!“ Ed el cloma ils diesch nums; il Pedrut ei il davos.

„Num de Diu ed ina bunura!“ fa lez ed enquera tut a tremblond il cheppi ch'el tegn enta maun.

„Final, finalmein vegn quella refla en nos mauns. Quels lein nus sursinar“, selegra il Camèn. Si cun las tastgas de patronas, il cheppi sin tgau, las buis ord il rasti e marsch!

Las scalas-crap sgrezian sut las rabaizas preschadas dell'expediziun nocturna. Mo il Pedrut po buca suenter; ei ha dau ad el ellas combas; el ha che betta finiastras.

Avon il casti stat la grupp en retscha; il sergent fa aunc ina cuorta inspecziun cun sia latiarina electrica. Tut per uorden. Sulet il Pedrut ha ils dus nuvs sisum della blusa ch'ei aviarts ed ha in'urdadira che cunterstat a tuts reglements militars.

„Tgei strangugl dil naucli has ti si cheu?“ ed il sergent trai per la curiosa gravatta dil Pedrut e vegn neunavon cun in caltschiel. „Tgei gianter tratgas?“

„Jeu hai tondanavon mal ils dents, e mia tatta permiert schev'adina..“

„Lai cumbien la tatta permiert e fai en ils nuvs. Tedlei“, fa il sergent si per nus, „per cass ch'ei vegn de sittar, sche nun ch'ei seigi per sedustar de nossa pial, schiglioc teni mo ellas combas. Nus lein mazzar negin senza basegns. Marsch!“

E la roscha va tut en in fem en pass de cuorsa dalla via isada enagiu, ordavon il sergent e davostier il caporal che ha marteri de risar suenter il Pedrut. Quei sgarscheivel plaid „mazzar“ d'anson, quel straungla el pir ch' il caltschiel suentau e catscha il freid suadetsch sin siu frunt.

Mazzar, ha el detg, mazzar! Ed il Pedrut vesa mo saun, la stgira notg ei tut cotschna avon ses egls. En sias ureglias tuna ei sco il riug profund e fervent d'ina liunga processiu; el vesa in til de bara ed auda ils tuns grevs dil requiem. Igl ei in dil vitg, in um giuven, ch'ei portan dalla via orasi en baselgia. „Jesses maratra, e nus, nus vein mazzau el!“ Sia fantasia lavura; siu frunt daghira. Il maletg semida tuttenina; ei portan in schuldau moribund neu dalla posta quater, in camerat tut en ina sanganada. E vulend el mirar sur la bara en, s'encorscha el, ch'el ei sez il miert. In liung til cumpogna sia bara sanguinusa si el santeri dil vitg patern, e davos il vaschi va la paupra Mengia tut a bargend en in grond fazzolet tgietschen.

Il sergent, dend in'egliada, sche tut vegni suenter, sefa en ch' il Pedrut ei sepiars e dat in giap:

„Helà, vegn quel dil catschiel enzacu, zacher...?“

Ed il caporal Cagieri ueglia: „Gianteren, fai ussa buca de quels fers; fai quen, tgei cumedia ch' il Curnal ed il Derunca fan suenter; esser eis ti tuttina mender ch'in affon.“

E la tema dellas beffas e ranglas de ses camerats metta en pei nies Pedrut. Gie, ei vegn sur ded el sco in'attacca d'in heroissem desperau.

„Péra mazzien ei mei, la cunterbanda. Sche nus stuein ad haver fatg de quellas, sche mondi pia sco ei vul. Tgi che ha cumandau sa lu mirar.“

Ed el trai siu cheppi cun ina tratga resoluta pli afuns sur la fatscha e sefa suenter; mo sias combas van sco geinas, ed il strangugl para de serrar il davos fil de siu flad.

La roscha traversa il vitg sco de sufflar. Tscheu e leu sesarva ina finiastra; ins ha udiu ils plums. Ina troppa umens stattan en in marighel, la pippa en in encarden della bucca. El clar fuostg dellas cazzolas par'ei, ch'in malign surrir fetschi siu barlot d'ina bucca all'otra. Nies sergent fa sco de nun veser.

„Vus mo riei, vus caleis aunc schi franc de rir!“

La senda meina vi encunter igl uaul. Gia sestendan las umbrivas aultas, neras della faua e dils pegns enviars il tschiel stelliu. Il pastg tarlischa dalla rugada. Tut quiet.

Leu davos il proxim craun della via ei la posta della guardia. Il sergent retegn si' armada.

„En venter!“ camonda el da bass, e la retscha sefiera el pastg bletsch agl ur della senda.

„Vus spetgeis cheu, tochen che jeu tuornel. Stei mureri! Jeu vi mirar co' i stat. Fisilier Camèn vegn cun mei!“

Ed ils dus s'avonzan bufatg, vargond il craun cun las buis enta maun e furi-gond ils egls tras la stgiraglia. La guardia ei buca en siu plaz.

„Sa nua gianter ch'els ein?“ fa il sergent. „Speranza ch'ei seigi buca schabegiau enzatgei.“ E patertgond, ch'ils sfrusaders seigien forsa vegni dominè, entscheiva perfin il sergent a suar.

„Pst“, fa il Camèn, tila il sergent per ina mongia e muossa vi en in fiep davon ina grupp de tarmenta faua, nua ch'ins pò tscharner dus utschacs en venter. Il sergent trai ils fols empau pli lev, ed els sevischinan precautamein, traversond en braunca il pign tschancun. Ins sa mai.

Mo curios, las duas guardias paran tut stericas e gnanc seballuccan. Stai, ussa han els udiu enzatgei ed in sevolva en costas e fa in'enzenna. Il sergent sefa vitier sco ina musteila. El veva veramein entschiet a temer.

„Cunterbanda!“ fa la guardia. „Nua?“ „Vi cheu, ei sto esser var dus, treis; els ein sezuppai davos quella faua ed astgan carteivel ir ni anavon ni anavos. Teidla!“

E pilver, ins auda ad ustgond els ella feglia secca e mintgaton sco in pass precaut.

„Els emprovan de scappar anavos tras gl' uaul. Ei ha num far combas. Teni mirau e sch'ei han de vuler sbrigar, sche sittei ch'il gianter ha de rir. Nus vegnin sigl amen.“

E turnaus cun la medema precauziun tier sia roscha, camonda el:

„Si las bajonettas!“ E las endisch bajonettas schluettan cun in tun recent ord las teigias; in pèr stecs, ed ellas tarlischan osum las buis sco ina smantscha gitta e nauscha. Mo il Pedrut ha in tec pli ditg.

„La cunterbanda ei davos la faua gronda sut la posta, saveis nua?“ scutina il sergent e tuts dattan il tgau. Els san nua.

„Ussa semettein nus en lingia de combat, quater pass in da l'auter e s'avanzein tochen sper las guardias. Leu stein en venter, e cu jeu greschel: attacca! sche tschinclein nus la faua e pegliein la cunterbanda. Quels dellas alas duein lu per cass far combas, ch'els possien davos neu; ils sfrusaders han carteivel mustgas de mitschar dagl uaul en. Marsch!“

E la lingia seformescha e s'avonza precautamein e tut alla meta tras il pastg; las buis enta maun fan mintga pass in moviment anavon, furond la notg cul

péz della bajonetta; il sergent ch'ei enamiez va directamein encunter la gronda faua; sia strategica sto victorisar.

Arrivaus sper las guardias seplacca el, e tut la lingia semetta en venter. Il mument decisiv avon la battaglia. Aunc in amen trer flad.

„Ein els aunc cheu?“ empiara il sergent il Camèn.

„Gie; mo teidla, ins auda aunc adina il sguschem davos ils bests, ed anson hai jeu viu a scegliend sco ina liung'umbriva davos in fau vi.“

Il sergent ponderescha. La peisa della responsablidad sefa tuttenina valer. Ei vegn buc a vargar senza saun e blessuras, forsa aunc mender. La finala eisi de nossa glied. Sche mo in combat seschass evitar enzaco. Quei ei tonaton buca traplas.

„Tgi ei cheu?“ grescha tuttenina il sergent el grond silenzi. „Mo neuadora, sesurdei da buna veglia! Piars essas vus tonaton!“

Buca stèc. Mo ils pass ed igl ustgem leuvi el fegliam sec vegnan pli aspers.

„Attacca!“ grescha il sergent, „attacca!“

Ed ils umens en in segl en pei, las bajonettas tarlischan; quels amiez van frestgamein, e quels dellas alas caminan en sbargatuns dretg e seniester tra'l cagliom e davos la faua gronda neu. Il prigus tscherchel ei fatgs; la cunterbanda ei tschinclada.

Ils umens han sc'ina febra. „Vinavon!“ grescha il sergent. Ed en caniala s'avonzan las quitordisch bajonettas encunter il lagugn dils sfrusaders, embratschond quels en ina tschinclada mortala. Miracla, ch'ei dat buca maluras e blessai el snueivel embrugl. Il sergent ed il Derunca, s'entupond en tutta furia, havessen digl ardiment prest catschau ora la beglia in l'auter; per ventira scarpetscha il Derunca en ina ragisch e dat sper il gries fau giu; mo dend in griu git ed ina zacra seglia el sc'in cametg en pei. Als auters va' i ina snavur freida dal dies giu, cartend els, ch'il Derunca seigi canaus. Il Pedrut ei sin dar vi e sto setener vid ina plonta. „Num de Diu ed ina bunura!“

„Tgei eisi? Has in?“ fa il sergent.

„Gie, jeu hai in! Porti la tatta vi! Neu zacu cun tia latiarna!“

E davos la faua gronda, enamiez il rudî dellas bajonettas gittas e tarlischontas de ses schuldaus, seplacca il commandant de nossa garnischun sper il fisilier Derunca, la glisch della latiarna dat in cametg e palpa il terren per urentar il sfrusader ch'ei finalmein amauns.

Il Derunca fa in pèr egls, quels dil sergent ein aunc pir, buca sun fan ei, miran in si per l'auter, ils auters sefan vitier — cumpatg che la cunterbanda fa nuota resistenza — els uardan e vesan ella feglia secca in zugl brin, ina rucla rodonda sc'in tgau, ina creatira che tegn sias tschiens bajonettas agradora, spetgond ina secunda attacca — in tarment erizun.

Ils umens stattan sco de ver survegniu ina sadial'aua freida giu pil dies. Els ein tuts sco sturni, tuts, deno il Pedrut ch'ei puspei serefatgs e dat in profund schem de levigiera: „Dius seigi ludaus!“

Sco in til de malencurada tuorna l'expediziun nocturna encunter il casti. Il Derunca ei revegnius dallas furadas e porta il perschunier sut bratsch; cul péz della bajonetta ha el practicaeu igl erizun en siu cheppi; il malfitschent stat a garnugl cauld e bein en siu lagugn e para de spetgar cun saun freid la sentenza della dertgira d'uiara.

Avon ch'ir el vitg retegn il sergent ses umens.

„Nus mein buca tras il vitg, nus pernein la senda che va da quella gonda si e sul vitg ora el casti.“

Remarcabel, il pli asper va uss il Pedrut dalla nauscha senda viasi.

„Igl ei tuttina iu bein,“ fa el si per il Caspinas. „Mia tatta permiert, stegi si'olma, schev'adina: Ei havess saviu ir bia mender!“

„Ti eis in tappalori“, fa sisu il Caspinas ch'ei vilaus dalla strapazzada nocturna. „Tgei gianter,“ pupla el, „fa quei sergent calzerar nus da stgirenta notg per quei trutg dil naucli enstagl de prender la via cuorta e buna tra'l vitg.“

„O ti, ti,“ ri nies Derunca, „quella gad'eis propi ti il tappalori!“

Nos zenns

(Fatg sils zenns novs de Sumvitg)

1. Tier Diu cor e maun

*Il di strusch sesprova
De prender carschen
E gia tala nova
Annunzia il zenn.*

*Gl'utschi ella roma,
La flur sin il prau
Ei audan co'l cloma
Ed aulzan lur tgau.*

*Il clom della tumma
Ord' staunchel ruaus
Dedesta la mumma
Tier stent' e quitaus.*

*En casa stgirbrina
Sesaulza il pur
Per ir cun furtina
Vid sia lavur.*

*Il zenn tei salida
Cul di, o carstgaun,
D'alzar tei envida
Tier Diu cor e maun.*

*Lez ha la casada
Da notg pertgirau,
Lez ha la levada
Dil di a ti dau.*
